

УДК 78.072(477):78.03(477.83/.86)»18/19»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-20>

Любомир МАРТИНІВ,

orcid.org/0000-0001-7826-3968

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) liubomyrmartyniv26@gmail.com

ВНЕСОК ЛЮБОВІ КИЯНОВСЬКОЇ У ВИВЧЕННЯ ГАЛИЦЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ XIX–XX СТОЛІТЬ

У статті обґрунтовано внесок української музикознавиці, доктора мистецтвознавства, лауреатки премії імені Миколи Лисенка (2006), членкині НСКУ Любові Кияновської у вивчення стилістичних особливостей культурно-історичного розвитку галицької музичної культури XIX–XX століть. Л. Кияновська визначає унікальність галицької музичної культури як мистецького явища в обстежуваному періоді і як предмет дослідження низкою чинників, зокрема: не завжди сприятливі культурно-історичні умови для розвитку; перипетії у житті її творців, цензура, репресії з боку інституцій держави (метрополії), вимушена еміграція тощо; водночас важлива роль творців галицької музичної культури для національної ідентичності у мистецькій традиції, яка об'єднала фольклорний, аматорський і професійний напрям; вагомий внесок діяльності мистецтвознавців з кінця 80-х років минулого століття і в незалежній Україні для збереження і продовження галицької музичної культури як традиції. Значення внеску Любові Кияновської у вивчення галицької музичної культури обстежуваного періоду обумовлений, по-перше, важливістю обраного предмету дослідження, оскільки галицька музична культура обстежуваного періоду художньо-виражальними засобами музики як виду мистецтва відображає суспільну свідомість, культурно-історичне буття спільноти, колективну пам'ять, цінності та ідеали; по-друге, взаємодія композитора – виконавця/інтерпретатора – слухача – дослідника/музикознавця в алгоритмі виникнення мистецької творчості, побутування музичного твору у часо-просторовому вимірі репрезентує традицію. Персоналія, діяльність Любові Кияновської є невід'ємною складовою мистецького процесу збереження традиції у розвитку галицької музичної культури, а засвоєння ідей концептуального музикознавства відомої мистецтвознавиці не менш важливе, як і дослідження творчості композитора чи виконавця.

Ключові слова: *Галичина, музикознавство, мистецтво, творчість, музична культура, традиція, стиль.*

Liubomyr MARTYNIIV,

orcid.org/0000-0001-7826-3968

Candidate of Art Studies, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Cultural Studies and Art Education

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) liubomyrmartyniv26@gmail.com

THE CONTRIBUTION OF LYUBOVI KIYANOVSKA TO THE STUDY OF GALITIC MUSICAL CULTURE OF THE 19TH–20TH CENTURIES

The article substantiates the contribution of the Ukrainian musicologist, doctor of art history, laureate of the Mykola Lysenko prize (2006), member of the NSKU Lyubov Kiyanoska to the study of stylistic features of the cultural-historical development of Galician musical culture of the 19th–20th centuries. L. Kiyanoska defines the uniqueness of Galician musical culture as an artistic phenomenon in the period under investigation and as a subject of research by a number of factors, in particular: not always favorable cultural and historical conditions for development; vicissitudes in the lives of its creators, censorship, repression by state (metropolitan) institutions, forced emigration, etc.; at the same time, the important role of the creators of Galician musical culture for the national identity in the artistic tradition, which united folklore, amateur and professional direction; the significant contribution of the activity of art critics since the end of the 80s of the last century and in independent Ukraine to the preservation and continuation of Galician musical culture as a tradition. The value of Lyubov Kiyanoska's contribution to the study of Galician musical culture of the period under investigation is determined, firstly, by the importance of the chosen research subject, since Galician musical culture of the period under investigation reflects social consciousness, the cultural and historical existence of the community, collective memory through the artistic and expressive means of music as an art form, values and ideals; secondly, the interaction of the composer – performer/interpreter – listener – researcher/musicologist in the algorithm of the emergence of artistic creativity, the existence of a musical work in the time-space dimension represents tradition. The personality and activity of Lyubov Kiyanoska is an integral part of the artistic process of preserving tradition in the development of Galician

musical culture, and learning the ideas of conceptual musicology of a famous art critic is no less important than studying the work of a composer or performer.

Key words: Galicia, musicology, art, creativity, musical culture, tradition, style.

Постановка проблеми. Галицька музична культура XIX–XX століть є унікальним явищем української національної та світової культури, а також предметом наукових досліджень в Україні та поза її межами, зокрема Польщі та Північній Америці. Розвиток цього феномену має свої особливості, які визначені культурно-історичними обставинами життя у Східній Галичині обстежуваного періоду (територія сучасних Львівської, Івано-Франківської, більшої частини Тернопільської областей України, частина Підкарпатського та Малопольського воєводств Польщі), настроями загалу і творчої інтелігенції; ставленням держави до проблем національної культури тощо. Галичина, починаючи з 1772 року входила до складу Австрійської імперії, з 1867 – Австро-Угорської, з 1919 – Польської Республіки, з 1939 – радянського союзу, з 1991 року – незалежної України. Корінним, автохтонним населенням Східної Галичини є українці в конкретизації етнографічних груп бойків, лемків, гуцулів, а чисельне представництво інших народів у різні історичні періоди (поляки, німці, євреї, росіяни та інші) пов'язане з історією краю. Культурним, адміністративним центром регіону завжди було місто Львів. Музична культура у Східній Галичині має свою історію, яка упродовж XIX–XX сторіччя розвивалася у багатоманітності міжкультурних зв'язків і впливів – українських, польських, німецьких, єврейських, австрійських тощо.

Унікальність галицької музичної культури як мистецького явища в обстежуваному періоді і як предмету сучасного дослідження визначена низкою чинників, зокрема: не завжди сприятливі культурно-історичні умови для розвитку; перипетії у житті її творців (композиторів, виконавців, педагогів), цензура, репресії з боку інституцій держави (метрополії) щодо творчої, організаційної, просвітницько-популяризаторської діяльності, вимушена еміграція тощо; водночас, важлива роль творців галицької музичної культури для національної ідентичності у мистецькій традиції, яка об'єднала фольклорний, аматорський і професійний напрям; вагомий внесок діяльності мистецтвознавців з кінця 80-х років минулого століття і в незалежній Україні для збереження і продовження галицької музичної культури як традиції, чинника розвитку національної культури, міжкультурної комунікації тощо. Однією із найбільш відомих дослідників галицької музич-

ної культури XIX–XX століть є наша сучасниця Кияновська Любов Олександрівна – українська музикознавиця, доктор мистецтвознавства, професорка, лауреатка премії імені Миколи Лисенка (2006), членкиня НСКУ.

Аналіз останніх досліджень. Проблема розвитку галицької музичної культури в XIX–XX ст. є достатньо розробленою завдяки дослідженням низки вчених в Україні та поза її межами. Однак серед розробок проблеми чільне місце посідає ім'я і науковий внесок доктора мистецтвознавства Любові Кияновської, про що свідчать низка монографій, статей в українських та зарубіжних фахових виданнях, індекс цитування, активна участь у музичному житті сучасної України, педагогічна діяльність. Праці Л. Кияновської становлять джерельну базу нашого дослідження і дозволяють виокремити концептуальні положення дослідниці про галицьку музичну культуру XIX–XX ст. як явище в українському та європейському мистецькому просторі. Про творчість і діяльність Любові Кияновської на сьогодні є низка статей енциклопедичного характеру (Сюта, 2008), розлогі інтерв'ю для Інтернет-видань (Музикознавчий дискурс, 2019), а також у нашому дисертаційному дослідженні розділ, присвячений науковій, музично-педагогічній діяльності Любові Кияновської на теренах Дрогобиччини (Мартинів, 2019).

Метою статті є виявлення та обґрунтування внеску Любові Кияновської у вивчення галицької музичної культури XIX–XX століть. У межах визначеної мети необхідно вирішити такі **завдання**: з'ясувати особливості культурно-історичного розвитку галицької музичної культури XIX–XX століть як феномену української національної та світової культури, а також предмету наукових досліджень Л. Кияновської; проаналізувати науково-мистецьку діяльність Л. Кияновської як дослідника галицької музичної культури зазначеного періоду.

Виклад матеріалу. У часо-просторовому вимірі буття музичного твору однаково важливими є суб'єкти його створення та побутування: композитор – виконавець – слухач – дослідник/музикознавець. Причому реальність, відтворена у мистецькому творі художньо-естетичними виражальними засобами, завжди набуває тієї форми, якої їй надає виконавець як інтерпретатор змісту музичного тексту твору. А роль дослідника-музикознавця полягає у вивченні основних закономір-

ностей розвитку музики, композиційних засобів, прийомів, звукових образів, обставин створення музичного твору у часі і просторі його творця. Музикознавець досліджує вплив та функціонування музики як виду мистецтва і сфери творчості у соціо-культурному середовищі, а також сприяє популяризації та розповсюдженню музики. Мистецтво існує в традиції, у міжпоколінневих зв'язках якої здійснюється творче переосмислення елементів музичної культури минулого, передача і збереження системи цінностей та пріоритетів тощо. Власне діяльність і компетентності музикознавця є важливою ланкою для існування музичної традиції, і творчий доробок Любові Кияновської є цьому підтвердженням. Середовищем формування фахового професіоналізму та широкого спектру наукових зацікавлень Любові Кияновської стало музичне життя Дрогобича, викладацька робота на кафедрі теорії, історії музики та гри на музичних інструментах під керівництвом Ореста Яцківа у 1979–1987 роках. А після захисту дисертації у 1987 році діяльність Л. Кияновської пов'язана із ЛНМА імені Миколи Лисенка на посадах доцента, професора, завідувача кафедри історії музики. Мистецтвознавиця є дійсним членом НТШ, членом правління Львівської організації НСКУ, автором низки навчальних посібників, монографій, науковим керівником понад 30 дисертаційних робіт. Про визнання та внесок Л. Кияновської у вивчення і популяризацію досягнень музичної культури українців у її культурно-історичному розвитку засвідчує високий показник публікаційної активності в індексі посилань (Кияновська, 2023).

Л. Кияновська є системним дослідником галицької музичної культури XIX–XX століть, що є винятково важливим внеском для збереження та розвитку традиції у культурно-історичному процесі її стильової еволюції, взаємозв'язках національних композиторських шкіл та впливах мистецького європейського контексту. Дослідження Л. Кияновської присвячене виявленню стильових засад творчості провідних галицьких композиторів XIX–XX століть, що розвивалася на засадах національної традиції та у контексті тогочасних тенденцій західноєвропейського мистецтва – проявах романтизму та постромантичних віянь, імпресіонізму, символізму, конструктивізму, зокрема у тенденціях соцреалізму, а також постмодерністичних напрямків останніх десятиріч (Кияновська, 2007: 9). Аналіз стильового розмаїття у розвитку музичної культури багатонаціонального середовища краю дозволив дослідниці цілісно висвітлити художньо-естетичні процеси у Галичині

у конкретизації національних шкіл та європейського контексту. У процесі дослідження галицької музичної культури Л. Кияновська актуалізує широку джерельну базу проблеми, зокрема праці сучасних українських та зарубіжних дослідників-мистецтвознавців, публікації у тогочасних українських, польських та німецькомовних періодичних виданнях, а також архівні матеріали. Фундаментальність дослідження, встановлення причинно-наслідкових зв'язків у динаміці стильової еволюції галицької музичної культури XIX–XX століть обумовили вибір його методологічної основи. Л. Кияновська використовує системний підхід як ключовий у дослідженні. Його сутність полягає у комплексному вивченні процесу розвитку галицької музичної культури XIX–XX ст. як елементу складної багаторівневої системи розвитку художньо-естетичної культури досліджуваного періоду у європейській культурі (це перший рівень), польській та австрійській (другий рівень), українській галицькій (третій рівень) і, водночас, трансформацію досвіду третього рівня у сучасну українську музичну культуру. Причому дослідження Л. Кияновської шляхом вивчення і засвоєння досвіду галицької музичної культури сприяє збереженню і продовженню традицій галицької музичної культури. Дослідниця здійснює системний теоретичний аналіз проблеми і передбачає кілька напрямів дослідження: опис і аналіз прояву основних стилів музичної культури Галичини – романтизму, постромантизму, модерної і постмодерної стилістики; характеристика творчості провідних композиторів, діяльності провідних музичних осередків, що зумовлюють напрями розвитку галицької музичної культури; визначення її ролі і місця у системі тогочасної та сучасної української культури. Внесок Л. Кияновської у збереження традиції галицької музичної культури шляхом її глибокого вивчення та популяризації виявляється, окрім іншого, у системному аналізі життєвого шляху і діяльності її творців – композиторів, виконавців, диригентів, професійних та аматорських музичних осередків тощо. Поруч із низкою хрестоматійно відомих імен дослідниця вводить до наукового музикознавчого контексту та для загального ознайомлення забуті чи мало відомі з плином часу персоналії. Зокрема з-поміж безмежного обсягу професійних та аматорських діячів Л. Кияновська виокремлює життя і творчість Кароля Ліпінського (1790–1861), Михайла Вербицького (1815–1870), Івана Лаврівського (1822–1873), Кароля Мікулі (1819–1897), Анатолія Вахнянина (1841–1908), Віктора Матюка (1852–1912), Остапа Нижанківського (1862–1919), Дениса Січинського

(1865–1909), о.Йосипа Кишакевича (1872–1953), Василя Барвінського (1888–1963), Нестора Нижанківського (1893–1940), Станіслава Людкевича (1879 – 1979), Адама Солтиса (1890–1968), Юзефа Коффлера (1896–1944), Миколи Колесси (1903–2006), – як представників романтизму у музичному житті Галичини. Причому діяльність кожного із митців Л. Кияновська аналізує у часопросторовому вимірі особистісного життя, естетико-стилістичних засад музичної творчості, між-національних контактів у творчості і музичному житті, зв'язках музичної культури із розвитком літератури і малярства, виникнення і функціонування композиторських шкіл тощо. У галицькій музичній культурі дослідниця виявляє найважливіші ознаки романтизму як стильового художньо-естетичного вияву епохи, світоглядно-ментальної настанови митця – демократизація форми і змісту музичних подій і явищ, інтерес до внутрішнього світу людини незалежно від її стану, статі тощо, а також тісний зв'язок із фольклорною музично-обрядовою традицією тощо.

Суттєвих художньо-стилістичних змін зазнала галицька музична культура з утвердженням радянської ідеології на теренах Галичини, у роки Другої світової війни та й у повоєнний час (Кияновська, 1998; 2003; 2010). Слід зазначити, що політичні події міжвоєнного періоду, а також повоєнного спричинили еміграцію української галицької інтелігенції на Захід, і, водночас, переселення випускників Київської, Московської, Петербурзької консерваторій до Галичини з метою зміцнення ідеологічних позицій у краї. З позицій мистецької міжкультурної взаємодії, попри політичні аспекти, такі контакти, як зазначає Л. Кияновська, сприяли взаємопроникненню різних мистецьких традицій (Кияновська, 2007: 318). А розвиток і збереження традиції галицької музичної культури у просторі Північної Америки, перш за все, пов'язані із діяльністю Українського Музичного Інституту Америки, який є найбільшою і найстарішою професійною, неприбутковою музичною школою української діаспори. Прикметно, що саме за взірцем Вищого музичного інституту імені Миколи Лисенка (сьогодні – Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка) з часу заснування Інституту у Нью-Йорку у 1952 році було створено мережу філіалів у 23 містах США. Члени основного складу Українського Музичного Інституту Америки до еміграції у США в 30-х роках ХХ ст. працювали у просторі музичної культури Галичини, зокрема це: піаністи-педагоги Р. Савицький, Д. Гординська-Каранович, М. Байлова, Т. Богданська, композитори-музикознавці

І. Соневицький, З. Лисько, диригент-педагог Б. Волянська та низка інших професійних музикантів, які зберегли українську галицьку музичну традицію у міжкультурних зв'язках та взаємодії (The Ukrainian Music Institute, 2020).

Мистецько-просвітницька діяльність творців і споживачів музичної культури Галичини у ХІХ–ХХ ст. здійснювалася різноманітними шляхами і засобами. Л. Кияновська прослідковує стильову еволюцію музичної культури Галичини обстежуваного періоду у тісному взаємозв'язку з іншими видами мистецтва, зокрема з літературою, театром, архітектурою, образотворчим мистецтвом, що визначає контекст розвитку музичної культури краю та дозволяє відтворити цілісну картину досліджуваної проблеми (Кияновська, 2012). У низці праць (Кияновська, 1997; 2000; 2007 та ін.) Л. Кияновська дає розлогу характеристику цієї діяльності у формах музичних осередків та організацій, зокрема: «Галицьке музичне товариство» (1838), Консерваторія Галицького музичного товариства (від 1853, а сьогодні – Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка), українське співоче товариство «Теорбан» (1870), музичне товариство «Гармонія» (1875), Співацьке Товариство «Лютня» (1880), музичноспівацьке товариство «Львівський Боян» та його чисельні філії (1891), «Союз українських співацьких і музичних товариств» (1903) та інші.

Висновки. Значення внеску Любові Кияновської у вивчення галицької музичної культури ХІХ–ХХ століть обумовлений, по-перше, важливістю обраного предмету дослідження, оскільки галицька музична культура обстежуваного періоду є потужним пластом цілісної, самобутньої національної культури, виявляє наявність мистецької традиції, збагаченої міжкультурними взаємозв'язками у європейському контексті, що художньо-виражальними засобами музики як виду мистецтва відображає суспільну свідомість, культурно-історичне буття спільноти, колективну пам'ять, цінності та ідеали; по-друге, взаємодія композитора – виконавця-інтерпретатора – слухача – дослідника/музикознавця в алгоритмі виникнення мистецької творчості, побутування музичного твору у часопросторовому вимірі репрезентує традицію, що у мистецтві звуку виявляє естетично-раціональне ставлення до оточуючого світу, яке засноване на ідеалах краси, добра, істини і свободи. Місія, роль і значення роботи дослідника-мистецтвознавця полягає, зокрема, в інтегративному вивченні музики на засадах естетики, філософії, психології, соціології, популяризації та розповсюдженні музики, визначенні її впливу та функціонування

в соціо-культурному середовищі в Україні і світі. Персоналія, діяльність Любові Кияновської є невід’ємною складовою мистецького процесу збереження традиції у розвитку галицької музичної культури, а засвоєння концептуальних ідей відомої мистецтвознавиці важливе, як і дослідження творчості композитора чи виконавця. Перспективою подальших досліджень є виявлення та обґрунтування проблем сучасного українського концептуального мистецтвознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX століть: навчальний посібник. Чернівці: Книги–XXI, 2007. 424 с.
2. Кияновська Л. Еволюція галицької музичної культури XIX–XX століть: монографія. Тернопіль: Астон, 2000. 339 с.
3. Кияновська Любов Олександрівна (Luba Kyuanovska). 2023. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=4SKIVrQAAAAJ&hl=uk>.
4. Кияновська Л. Мирослав Скорик: творчий портрет композитора в дзеркалі епохи: монографія. Львів: Сполум, 1998. 216 с.
5. Кияновська Л. Музичне прочитання поезії Франка у вимірах сучасної естетики (на прикладі творчості львівських композиторів). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наукових праць. Львів: Інститут українознавства імені Івана Кіпіївського НАН України, 2012. Том 21. С. 377–388.
6. Кияновська Л. Психологічний портрет композитора як джерело пізнання індивідуального стилю. Мистецтвознавство України. Том 11. 2010. С. 62–64. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-files/MU-11_2010.pdf.
7. Кияновська Л. Син сторіччя – Микола Колесса: монографія. Львів: Видавництво НТШ, 2003. 378 с.
8. Кияновська Л. Творчість отця Йосипа Кишакевича. Львів: Поклик сумління, 1997. 96 с.
9. Мартинів Л. І. Етапи професіоналізації музичного життя Дрогобиччини : дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.03. Львів, 2019. 243 с. С. 179–182.
10. Музикознавчий дискурс від Любові Кияновської. Інтерв’ю для Moderato (вела Л. Назар) від 11 травня 2019 року. URL: <https://web.archive.org/web/20190515090201/http://moderato.in.ua/malenki-muzychni-istoriyi/muzikoznavchiy-diskurs-vid-lyubovi-kiyanovskoyi.html>.
11. Сюта Б. Кияновська Любов Олександрівна. Українська музична енциклопедія. Київ: Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України імені М.Т.Рильського, 2008. Т. 2. С. 411–413.
12. The Ukrainian Music Institute. Educating youth in the classics since 1952. URL: <https://www.ukrainianmusicinstitute.com/>.

REFERENCES

1. Kyianovska L. Halytska muzychna kultura XIX–XX stolit: navchalnyi posibnyk. [Galician musical culture of the 19th–20th centuries: a study guide]. Chernivtsi: Knyhy–XXI, 2007. 424 s. [in Ukrainian].
2. Kyianovska L. (2000) Evoliutsiia halytskoi muzychnoi kultury XIX–XX stolit: monohrafiia. [Evolution of Galician musical culture of the 19th–20th centuries: monograph]. Ternopil: Aston, 339 s. [in Ukrainian].
3. Kyianovska Liubov Oleksandrivna (Luba Kyuanovska). (2023) [Kyianovska Lyubov Oleksandrivna (Luba Kyuanovska)]. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=4SKIVrQAAAAJ&hl=uk>.
4. Kyianovska L. (1998) Myroslav Skoryk: tvorchiy portret kompozytora v dzerkali epokhy: monohrafiia. [Myroslav Skoryk: creative portrait of the composer in the mirror of the era: monograph]. Lviv: Spolom, 216 s. [in Ukrainian].
5. Kyianovska L. (2012) Muzychne prochyttannia poezii Franka u vymirakh suchasnoi estetyky (na prykladi tvorchosti lvivskykh kompozytoriv). [Musical reading of Franke’s poetry in the dimensions of modern aesthetics (on the example of the work of Lviv composers)]. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist: zbirnyk naukovykh prats. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni Ivana Kryp’iakovycha NAN Ukrainy, Tom 21. S. 377–388. [in Ukrainian].
6. Kyianovska L. (2010) Psykholohichniy portret kompozytora yak dzherelo piznannia indyvidualnogo styliu. [Psychological portrait of the composer as a source of knowledge of individual style]. Mystetstvoznavstvo Ukrainy. Tom 11. S. 62–64. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-files/MU-11_2010.pdf. [in Ukrainian].
7. Kyianovska L. (2003) Syn storichchia – Mykola Kolessa: monohrafiia. [Son of the century – Mykola Kolessa: monograph]. Lviv: Vydavnytstvo NTSh, 378 s. [in Ukrainian].
8. Kyianovska L. (1997) Tvorchist ottsia Yosypa Kyshakevycha. [Creativity of father Yosyp Kishakevich]. Lviv: Poklyk sumlinnia, 96 s. [in Ukrainian].
9. Martyniv L. I. (2019) Etapy profesionalizatsii muzychnoho zhyttia Drohobychchyny : dys. ... kand. mystetstvozn. : 17.00.03. Lviv, 243 s. S. 179–182. [in Ukrainian].
10. Muzykuznavchyi diskurs vid Liubovi Kyianovskoi. [Musicological discourse by Lyubov Kyianovska]. Interviu dlia Moderato (vela L.Nazar) vid 11 travnia 2019 roku. URL: <https://web.archive.org/web/20190515090201/http://moderato.in.ua/malenki-muzychni-istoriyi/muzikoznavchiy-diskurs-vid-lyubovi-kiyanovskoyi.html>. [in Ukrainian].
11. Siuta B. (2008) Kyianovska Liubov Oleksandrivna. [Kyianovska Lyubov Oleksandrivna]. Ukrainka muzychna entsyklopediia. Kyiv: Vydavnytstvo Instytutu mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii NAN Ukrainy imeni M.T.Ryl'skoho, T.2. S. 411–413. [in Ukrainian].
12. The Ukrainian Music Institute. Educating youth in the classics since 1952. 2020. URL: <https://www.ukrainianmusicinstitute.com/>.